

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У ПРОЦЕСІ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

У праці розглянуто актуальність та методологічні основи формування цифрової педагогічної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури. Проаналізовано законодавчі і нормативні підстави, що визначають необхідність розвитку цифрової компетентності у здобувачів педагогічних спеціальностей. Визначено структуру цифрової педагогічної компетентності, зокрема ключові вміння та навички, якими має володіти сучасний вчитель української мови та літератури. Обґрунтовано ефективність проєктного навчання при формуванні цифрової компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх учителів. Зроблено висновки щодо ролі проєктних технологій у підвищенні готовності випускників до реалізації державних стандартів освіти та використання цифрових технологій у педагогічній діяльності.

Ключові слова: цифрова педагогічна компетентність, майбутні вчителі, українська мова і література, проєктне навчання, законодавче забезпечення, професійний стандарт, компетентнісний підхід.

Сучасний етап розвитку освітньої сфери характеризується стрімкою цифровізацією всіх її ланок. Станом на сьогодні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є невід'ємною складовою навчання і професійної діяльності вчителя. В умовах реалізації концепції «Нової української школи» та переходу закладів освіти на дистанційні і змішані форми навчання зросли вимоги до рівня цифрової компетентності педагогічних працівників. Майбутні вчителі української мови та літератури не є винятком, адже викладання мовно-літературних дисциплін неодмінно потребує володіння сучасними цифровими засобами навчання та вміння організувати інтерактивне освітнє середовище для учнів. Без належного рівня цифрової педагогічної компетентності неможливо забезпечити якісну мовно-літературну освіту школярів у цифрову еру. Отже, проблема формування цієї компетентності студентів педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти є актуальною і потребує наукового обґрунтування. До того ж актуальність досліджуваної проблеми зумовлена переходом української системи освіти на компетентнісну модель підготовки фахівців. Цифрова компетентність розглядається як одна з ключових, що мають бути сформовані впродовж навчання та які забезпечують конкурентоспроможність випускника на сучасному ринку праці. Для педагогічних спеціальностей це означає, що випускник має бути готовим ефективно застосовувати цифрові технології у професійній діяльності. Таким чином, питання впровадження інноваційних методів навчання, зокрема проєктного навчання, для розвитку цифрових умінь майбутніх учителів української мови та літератури набуває особливої значущості. Проєктні технології, як зазначається в сучасних педагогічних дослідженнях, стимулюють активність студентів, розвивають їхнє критичне і творче мислення, навички співпраці і самостійності. Відтак, інтеграція проєктного підходу в професійну підготовку вчителів-філологів розглядається як важливий напрям модернізації педагогічної освіти в Україні.

Розвиток цифрової компетентності майбутніх педагогів має чітке нормативно-правове підґрунтя в Україні. Базовим документом є Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII, який визначає перелік ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній особистості для успішної життєдіяльності, серед яких прямо названо інформаційно-комунікаційну компетентність [2]. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII конкретизує компетентнісний підхід у контексті підготовки фахівців: у статті 10 закріплено, що стандарт вищої освіти для кожної спеціальності обов'язково визначає перелік компетентностей випускника відповідного рівня [1]. Згідно з професійним стандартом [4], інформаційно-цифрова компетентність учителя здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, використовувати цифрові пристрої та електронні освітні ресурси для професійного розвитку, забезпечувати захист персональних даних. Педагог також повинен уміти ефективно добирати та створювати нові цифрові ресурси для навчання, оцінювати їхню якість і доцільність використання, а також інтегрувати цифрові технології в освітній процес.

Водночас наголошено на недостатньому рівні цифрової компетентності в освітян та потребі впровадження системних заходів для її підвищення. Основні напрями й заходи з підвищення рівня цифрової грамотності громадян, зокрема педагогічних працівників визначено розпорядженням Кабінету Міністрів України № 167-р від 03.03.2021 р. про затвердження Концепції розвитку цифрових компетентностей

населення [3]. Реалізація Концепції передбачає розроблення стандартів цифрової компетентності для різних галузей, створення умов для навчання вчителів ІКТ та стимулювання закладів освіти до використання сучасних технологій. Отже, на державному рівні підтверджено актуальність розвитку цифрової компетентності педагогів і визначено орієнтири для освітньої сфери щодо цього питання.

Методологічну основу дослідження становлять сучасні педагогічні підходи, насамперед компетентнісний, діяльнісний та особистісно орієнтований. У межах дослідження проаналізовано наукові підходи до визначення поняття «цифрова педагогічна компетентність». Більшість авторів, зокрема, М. Кривонос, О. Філоненко, Н. Цуканова, сходяться на думці, що це поняття охоплює широкий спектр готовності вчителя ефективно застосовувати цифрові технології в педагогічній діяльності на високому рівні ефективності. Дослідники акцентують, що йдеться не лише про технічні навички роботи з комп'ютером, але й про методичну грамотність – здатність інтегрувати цифрові засоби у навчання, дотримуватися етичних норм у цифровому середовищі. Наприклад, В. Биков та інші у праці «Сучасні завдання цифрової трансформації освіти» до складових цифрової компетентності вчителя сукупність знань, умінь та навичок у галузі ІКТ і здатність їхнього застосування у професійній діяльності [9]. О. Філоненко, Н. Цуканова та М. Кривонос підкреслюють важливість критичного мислення під час роботи з інформацією в мережі, вміння добирати якісні цифрові ресурси, організовувати онлайн-взаємодію з учнями і батьками, використовуючи сучасні комунікаційні платформи [5, 6]. Теоретичний аналіз підтверджує комплексний характер досліджуваного поняття і необхідність багатогранного підходу до його формування у процесі навчання.

Спираючись на аналіз нормативних документів та наукових джерел, визначаємо основні структурні компоненти цієї компетентності вчителя української мови та літератури:

1. Інформаційна грамотність та критичне мислення передбачає вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук необхідної інформації в мережі Інтернет, користуватися різноманітними джерелами даних.

2. Важливою складовою є критична оцінка знайденої інформації – перевірка її достовірності, надійності джерел, вміння відрізняти факти від дезінформації.

3. Технічні вміння та робота з цифровими засобами охоплює практичні навички користування сучасними цифровими.

4. Використання і створення цифрових освітніх ресурсів - здатність добирати наявні електронні освітні ресурси для розв'язання конкретних дидактичних завдань, адаптувати їх до потреб учнів і навчальних програм. Йдеться про вміння оцінити педагогічний потенціал та можливості інтеграції тієї чи іншої цифрової платформи.

5. Компонент цифрова комунікація та співпраця стосується вміння педагога використовувати цифрові технології для спілкування і взаємодії у професійному середовищі. Для вчителя-філолога цифрова комунікація означає здатність ефективно застосовувати електронну пошту, месенджери, освітні платформи для комунікації зі школярами, батьками, колегами.

6. До етичних та правових аспектів використання цифрових технологій входить знання і дотримання норм авторського права і академічної доброчесності при роботі з цифровим контентом. Учитель має забезпечувати захист персональних даних учнів та конфіденційність інформації під час використання онлайн-сервісів [8].

Багатокомпонентна структура цифрової педагогічної компетентності майбутнього вчителя української мови та літератури включає технічну, інформаційну, методичну, комунікативну та етичну складові. Усі компоненти тісно пов'язані між собою і проявляються комплексно в реальній діяльності педагога. Формування кожної складової потребує цілеспрямованого навчання: від опанування базових ІКТ-навичок до розвитку високорівневих умінь критично мислити й творчо застосовувати технології у навчанні мови й літератури. Ефективний розвиток зазначених компетентнісних компонентів у майбутніх учителів можливий за умови впровадження відповідних педагогічних технологій, серед яких чільне місце посідає проєктне навчання.

Проєктне навчання (метод проєктів) – це інноваційна освітня технологія, що передбачає виконання здобувачами освіти комплексних практичних завдань (проєктів) протягом визначеного часу з отриманням конкретного продукту і презентацією результатів. У контексті підготовки майбутніх учителів проєктний метод спонукає студентів активно застосовувати різні цифрові засоби: шукати інформацію онлайн, опрацьовувати дані у електронних таблицях, створювати презентації або відео для представлення результатів, використовувати освітні платформи для координації спільної роботи тощо.

Наукові дослідження підтверджують ефективність методу проєктів у формуванні компетентностей. Зокрема, в педагогічній літературі хто, в якій праці зазначається, що основними методами навчання для формування цифрової компетентності майбутнього вчителя є метод проєктів і метод доцільно підібраних завдань [5]. Проєктне навчання розглядається як один із провідних способів розвитку професійних компетентностей, оскільки проєктна діяльність має творчий, дослідницький характер і вимагає від здобувачів освіти залучення широкого спектра знань і навичок.

Проєктна діяльність стимулює мотивацію студентів до опанування ІКТ. На відміну від традиційних лекцій чи практичних занять, де робота з технологіями може бути фрагментарною, в проєкті студенти зацікавлені довести справу до кінця, презентувати якісний продукт. Це спонукає їх самостійно шукати додаткові інструменти, розбиратися у функціях програм, експериментувати з різними форматами подачі

матеріалу – тобто навчатися технологіям активно і поглиблено. Проектне навчання майбутніх педагогів на практиці закріплює роботу в команді, процес розподілу ролей та відповідальності. Студенти вчаться використовувати спеціальні онлайн-інструменти для управління проектами, координувати дії і дотримуватися дедлайнів. Усе це формує в них проектну культуру, яка у подальшому допоможе організовувати проектну діяльність у школі. Проектна методика дедалі більше впроваджується і в закладах загальної середньої освіти.

Метод проектів виконує подвійне завдання у професійній підготовці вчителя-філолога: по-перше, прямо сприяє формуванню його цифрової педагогічної компетентності через практичне використання технологій; по-друге, готує його до застосування цього методу у власній педагогічній діяльності, що відповідає сучасним освітнім тенденціям і державним стандартам. Проектне навчання органічно поєднується з компетентнісним підходом, адже у процесі проекту студенти засвоюють не окремі теоретичні відомості ізольовано, а інтегрують знання і вміння для розв'язання комплексної проблеми, демонструючи при цьому відповідний рівень сформованих компетентностей [8] .

Розвиток цифрової педагогічної компетентності майбутніх учителів української мови та літератури є необхідною умовою підготовки конкурентоспроможних фахівців для Нової української школи. Проведений аналіз нормативно-правових документів засвідчив, що на державному рівні чітко визначено вимоги до рівня володіння цифровими технологіями у педагогів. Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту», а також професійний стандарт учителя – всі ці документи наголошують на пріоритетності формування інформаційно-цифрової компетентності в процесі фахової підготовки.

Структура цифрової компетентності вчителя української мови та літератури охоплює комплекс умінь: інформаційну грамотність, технічні навички, створення і застосування електронних ресурсів, цифрову комунікацію, етику та безпеку. Формування кожного з цих компонентів потребує використання активних методів навчання. Проектне навчання було виокремлене у дослідженні як одна з найбільш результативних технологій для розвитку цифрових компетентностей майбутніх учителів-філологів.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у практичній перевірці ефективності різних моделей проектного навчання для розвитку цифрових компетентностей, розробці методичних рекомендацій щодо реалізації проектної діяльності у підготовці вчителів-філологів, а також у дослідженні зарубіжного досвіду з метою його адаптації до українських умов, не порушуючи при цьому національних освітніх стандартів. Реалізація окреслених напрямів удосконалисть систему педагогічної освіти та забезпечить підготовку нового покоління вчителів, здатних ефективно працювати в цифровому освітньому середовищі.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556-VII [On Higher Education: Law of Ukraine of 1 July 2014 No. 1556-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady – Official Bulletin of the Verkhovna Rada*, № 37–38, Art. 2004. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine. (2017). Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII [On Education: Law of Ukraine of 5 September 2017 No. 2145-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady – Official Bulletin of the Verkhovna Rada*, № 38–39, Art. 380. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2021). Rozporiadzhennia KMU vid 03.03.2021 № 167-r «Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovyykh kompetentnostei» [CMU Resolution of 3 March 2021 No. 167-r “On Approving the Concept for the Development of Digital Competences”]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/167-2021-p> [in Ukrainian].
4. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024). Nakaz MON vid 29.08.2024 № 1225 «Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu “Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity”» [Order of the MES of 29 August 2024 No. 1225 “On Approving the Professional Standard ‘Teacher of General Secondary Education Institution’”]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity> [in Ukrainian].
5. Filonenko, O.V., & Tsukanova, N.M. (2023). Osoblyvosti formuvannia tsyfrovoy kompetentnosti maibutnykh uchyteliv u zakladi vyshchoi osvity [Peculiarities of forming digital competence of future teachers in a higher education institution]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*, 8–9 (132–133), (pp. 155–163) [in Ukrainian].
6. Kryvonos, M.P. (2023). Tsyfrova kompetentnist suchasnoho pedahoha [Digital competence of the modern educator]. *Elektronnyi zbirnyk naukovykh prats ZOIPPO – Electronic Collection of Scientific Papers of Zaporizhzhia Institute of Postgraduate Pedagogical Education*, 3 (55), (pp. 45–50) [in Ukrainian].
7. Prokhorova, S.M. (2015). Poniattia tsyfrovoy kompetentnosti vchytelia inozemnoi movy u svitovomu osvitnomu prostori [The concept of digital competence of a foreign-language teacher in the global educational space]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*, 4, (pp. 113–116) [in Ukrainian].
8. Kucheruk, O.A. (2013). Formuvannia proiektnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia-slovesnyka v protsesi linhvometodychnoi pidhotovky [Formation of project competence of future language and literature teachers during linguo-methodological training]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriya 16: Tvorch*

osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky – Scientific Journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 16: Creative Personality of the Teacher: Problems of Theory and Practice, 21, (pp. 161–166) [in Ukrainian].

9. Bykov, V., Spirin, O., & Pinchuk, O. (2020). Suchasni zavdannia tsyfrovoy transformatsii osvity [Modern tasks of digital transformation of education]. *UNESCO Chair Journal “Lifelong Professional Education in the XXI Century”*, 1, (pp. 27–36) [in Ukrainian].

DOI 10.34132/mspc2025.01.09.02

Illia Bulanov

FORMATION OF DIGITAL PEDAGOGICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE IN THE PROCESS OF PROJECT-BASED LEARNING

The paper considers the relevance and methodological foundations of the formation of digital pedagogical competence of future teachers of Ukrainian language and literature. The legislative and regulatory frameworks that determine the need to develop digital competence in applicants for pedagogical specialties are analysed. The structure of digital pedagogical competence, in particular, the key skills that a modern teacher of Ukrainian language and literature should have, is determined. The effectiveness of project-based learning in the formation of digital competence in the process of professional training of future teachers is substantiated. Conclusions are drawn about the role of project technologies in increasing the readiness of graduates to implement state educational standards and use digital technologies in pedagogical activities.

Key words: digital pedagogical competence, future teachers, Ukrainian language and literature, project-based learning, legislative support, professional standard, competence-based approach.

Відомості про автора / Information about the Author

Ілля Буланов, здобувач III рівня вищої освіти (доктор філософії), Національний університет кораблебудування ім. Адмірала Макарова, навчально-науковий педагогічний інститут імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв, Україна. E-mail: ill.bulanov22@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0004-5742-2412>.

Illia Bulanov, PhD student, Admiral Makarov National University of Shipbuilding V.O. Sukhomlynskyi Educational and Scientific Pedagogical Institute, Mykolaiv, Ukraine. E-mail: ill.bulanov22@gmail.com, orcid: <https://orcid.org/0009-0004-5742-2412>.

© I. Буланов
22.05.2025.

Стаття отримана редакцією